

Vzpomínky jáchymovských havířů na „staré časy“

Pocházím z města plného památek a upomínek na zašlou slávu; města malého, které nebývalo vždy malé; z města dnes chudého, které nebývalo vždy chudé; z města dnes vylidněného a špinavého, které nebývalo nikdy tak prázdné a nehezské; z města plného hmotných památek, kde se ale donedávna dochovaly také tradice duchovní, o kterých je tento článek; avšak také z města, které vše, co mohlo tomuto světu nabídnout, už světu zřejmě nabídlo.

Mluvím (píši), jak je patrné již z názvu, o Jáchymově – slavném hornickém městě, které se několikrát zapsalo velikými písmeny do dějin nejen Evropy. Mnoha lidem se jistě vybaví jáchymovské tolary, které daly název americké měně; slavná historie dolování; brána Krušných hor; ví se také o manželích Curieových a jejich objevu radia; jiní si vzpomenou na svůj lázeňský pobyt. Méně lidí už zřejmě ví, že v roce 1534 byl Jáchymov se svými 18 000 obyvateli druhým nejlidnatějším městem po Praze; že tu bylo první hornické učiliště na světě atd. V Jáchymově působili slavní lidé a v nedávné historii se Jáchymov nechvalně proslavil i svými pracovními lágry pro politické vězně. O tom všem už ale bylo hodně napsáno a historici tomu věnovali nemálo pozornosti.

Já, ještě jako student etnologie a folkloristiky, jsem se kdysi zaměřil na dokumentaci zbytků duchovního života havířů, jejich zvyků, rituálů i obyčejných každodenních vypravování a legráček. Šlo o jakýsi záchranný výzkum, protože pamětníky starých časů šlo spočítat na prstech jedné ruky a dnes už nežijí. Cílem byla snaha uchovat rychle a nenávratně mizející data pro budoucnost. Čtyři z pěti byli Němci, kteří mi svorně odpovídali, že se jich na to nikdy nikdo neptal, cítili se zaskočení a problém byl i si vzpomenout.

Nejstarším žijícím havířem (pamatujícím předválečné dolování) v Jáchymově byl na začátku devadesátých let pan Rudolf Lenhart, tehdy pětasedmdesátiletý, který na šachtě pracoval od r. 1937 do r. 1950:

„To víte, to už je hrozně dávno, to je těžký, dneska vzpomínat. 4.července jsme vždy na sv. Prokopa chodili průvod – to byla velká sláva. Šlo se do kostela, tam byla mše, potom na hřbitov a zpátky a do hospody, jako vždy a po všem. Po roce 1945 už jen v malém. S náma šla velká kapela, ty a my všichni jsme měli parádní uniformy (donášší mi ukázat svojí), ale dneska už jich je jen asi sedm (vypočítává). Svátky? Jo, chodili jsme vždycky na Velký pátek v uniformách do kostela a tam pohřbívali Krista. Uložili ho do hrobu – jo, taková soška to byla; v sobotu jsme třikrát obešli kostel. Sošku nesli čtyři – ty měli bílý podkolenky a krátký červený kalhoty. No a potom jsme taky chodili prosit Barborku, každou neděli se jí daly kyticky a kahánek. Vánoce? Jo, každý vždycky něco donesl, někdo cukroví, jinej ozdoby, uřízl se stromek a dole se zpívaly koledy. Ty uniformy, víte, se půjčovaly taky do těch muzeí, no a pak už je nevraceli. Jo, jsem nejstarší, všichni už jsou mrtví, jen v Německu je ještě jeden, starej jak já. Legrace? Tý bylo hodně, tak třeba (váhá) já si teď nevzpomenu, ale hunty (pozn. vozíky) se řídily jen rukama, jednou jsme někomu poradili, ať si k tomu přidělá řetěz, no to byla sranda, on s tím nemohl zatočit. Nebo nevytáhli horníka nahoru, no a to víte, dole byla zima, on vyhrožoval, že nás zabije, potom když vylez, vyhodil někoho z okna (smích). Po válce, to bylo málo jídla, jeden koupil salám, dole mu ho rozřezali a snědli. Na šachtě byl zlej pes, dva se vsadili, že ho ochočí, ten pes pak zmizel, dva dny na něj pán čekal, no a pak ho přivedli v klidu do hospody (smích). Taky jsme si naschvál měnili svačiny, dobrý za horší no handl. Z toho pak byly přezdívky – já měl Špek, Hellmich byl Preclík, ne na další si nevzpomenu, ale přijďte, já si na něco zas upamatuju.“

Bohužel brzy po mé návštěvě pan Lenhart zemřel.

Cestou od pana Lenharta jsem tehdy vyzpovídal také pana faráře Krásenského.

„Ano, každý rok o Velikonocích tu horníci symbolicky pohřbívali sochu Krista, zpívalo se a třikrát jsme obešli vnitřek kostela – říkalo se tomu Grableigung, ale dnes už to nemá kdo dělat, protože nemá kdo nést máry. Prokop? To je z řečtiny, sv. Prokopius, ten který přináší zdar. Jáchymov a horníci měli za patrona sv. Jáchyma, který byl ctěný hlavně německými havíři, sv. Prokop byl ochráncem spíše horníků na Příbramsku a také sv. Barborku, vše se ale mísilo.“

Dalším pamětníkem byl František Lenhart, bratr Rudolfa (70 let – pracoval na povrchu od r. 1946 do r.1968):

„Já moc nevím, já jezdil navrchu s koňma. Jo, slávy byly, 4.července na sv. Prokopa byl průvod. Ráno byl v šest budiček, mezi osmou a devátou byl koncert hornický kapely – ta měla asi šedesát sedmdesát chlapů – no a večer veselice. Taky 4.dubna, vždy po zimě, byla nějaká sláva, jako příprava na novou těžbu. Historky? Ne, já nic nevím, ale tak byly, ale nevzpomenu si, tak já nevím, třeba se dělalo, že dole v šachtě na ty stojky (podpěry) nebo štemple se tomu taky říkalo se nahlásila špatná míra, měla mít dva metry, řeklo se o deset míň a pak to nesesedlo, tak musel zas nahoru a byl rozzlobenej (smích).“

Do rozhovoru se nám při povídání vmísil pan Iser Albert, syn horníka:

„Já to mám teda vod táty, ale něco taky vím. Jo, průvody byly, ale v padesátech letech (kdy byly oficiálně zrušený Jáchymovský doly) to udělali 9.září, prej to bylo moc německý, ale to chodily i maškary. Názvy šachet byly podle výročí nebo svatejch, např. Jeroným, Daniel, Barbora, Eliáš. Nebo pasování, to bylo na každý šachtě jinak, někde ho nechali v půlce a vylila se na něj voda, horník zalezl do nejmenší díry a pak ho zaházeli kamením nebo vás nechali vyškrábat po žebříku a to bylo i 300-400 metrů. Za první republiky měly doly asi 40 koní, ale v r. 1964 to všechno zlikvidovali.“

Dále zavzpomínal pan Vilém Pickenhan (65 let, na šachtě byl od r. 1949 do r. 1970)

„Víc vám poví Lenhartovi, Rudi s Franzem, já jsem mladší. Jo, s těma svačinama, to je fakt, dali mu něco jinýho a on pak vynadal doma ženě (smích). Ty přezdívky byly, no, Rudi byl Špek, pak vím Kyselý zelí, Ztratil syna – no ty chodili dva, táta a kluk, ten hodně pil a jednou přišel bez něj, a tak ztratil syna. Taky Andělíček, ten schovával oblečení a pak ho vyhodili jen ve spodkách a bos z okna. Berggeista znám, povídali, že to je malej mužíček, česky něco jako duch hory. Legrácky? No třeba pustili klec a pak na něj chcali,jo. Taky jsem někde četl nebo slyšel, že pod Klínovcem stál hrad (vážně, zamyšleně), dneska je tam ale jen halda kamení, ta je vidět z Jáchymova. Jeden horník věřil, že tam potká štěstí, ale zmizel o půlnoci i s hradem, ale víc opravdu nevím. Všichni už jsou dneska mrtví nebo šli do Německa.“

Jinou výpověď mi podal pan Rudolf Hellmich (68 let, u dolů od r. 1950 do r. 1986):

„Já nic nepamatuju, skočte za Franzem Lenhartem; jo na tzv. štamptyš se dycky hodně slavilo, já hrál v hospodě na harmoniku, ne v kapele já nehrál, ale to byla paráda, voni měli bílý péra a rukavice. Před šachtou pamatuju pomník sv. Prokopa, jo to sjíždění po zadku taky, no brzdili jsme patama (předvádí). Berggeist? Jo, znám, já ho i potkal (s klidem ve tváři). Ne, vážně, měl velký oči, asi metr dvacet, měl vošklivej nos a čepici. Jo, řekl mi zdař bůh a valil těma očima, já mu povídám glück auf, pak zmizel. Ne, sranda to nebyla, tak malýho chlapa jsem nikdy neviděl, ale dole je tma, tam dostanete facku a nevíte vodkad' (smích). Já ho viděl, jo.“

Posledním žijícím byl pan Václav Suchánek (71 let – na šachtě od r. 1947 do r. 1975):

„Já nevím, já jsem přišel až po válce. To, co vám vyprávěli, je ale podle mě blbost, žádnýho Berggeista neznám, ani jiný trpaslíci tu nebyli. Jo, na Vánoce byl stromek, i ten Kristus byl, tomu se házely do hrobu i peníze. Kapelky? Ano, to se prodávalo za korunu a v nich byla radioaktivita. Samozřejmě, muzika tu byla, asi dvacet členů to mělo, jenom vím, že se na Eliášů hledala Šlikova rakev a někdo tam zemřel. Uniformy, teda starý, se nosily do r. 1946, pak to dali Rusům a byly nový. Ne, s Němcema jsme žili dobře, pověst o ševci je taky blbost, stříbro se našlo na druhý straně, tak šli Němci sem.“

Hornickou písničku, anekdotu, či pořekadlo neznal žádný. Všichni na ty doby rádi vzpomínali a shodli se na tom, že upadat to začalo až po válce. Němci museli většinou do odsunu, a ti, co zůstali, pomalu vymírali. Pověsti o nálezech stříbra, permonících, zvyky a rituály již vymizely a čteme o nich sporadicky jen v literatuře a vyprávění pamětníků jsem na ně musel směřovat viz. hunty - vozíky, vydávající zvuk psa něm. hund ; kapelky – kelímky, v nichž se oddělovalo olovo od stříbra; Berggeist – duch podzemí, chránící před závaly; spouštění se do šachet po bederních kůžích či sen ševce a nálezu stříbrné žíly aj.

Je paradoxem, že ve městě, kterému havíři nejvíce přispěli k jeho slávě a rozkvětu, dnes nikdo nedokáže říct jak horníci vlastně žili a jak se bavili a radovali. Z povědomí široké veřejnosti odchodem lidí, kteří své vzpomínky již nikomu nepředají, tyto informace totálně vymizely.

Zaniklou minulost Jáchymova se dnes snaží připomenout a oživit Hornický spolek Barbora – parta nadšenců a patriotů, kteří se zde snaží vybudovat skanzen.